

Մարդը հայության քննադատություն (Critique of Pure Armenian Identity)

Հեղինակ՝ Գևորգ Հակոբյան

<i>Նախաբան</i>	1
<i>Ինքնություն-արժեք</i>	2
<i>Ազգային ինքնություն</i>	3
<i>Ինքնություն ad abstractio</i>	5
<i>Ինքնություն ad absurdum</i>	7
<i>Վերաարժեքավորում</i>	7
<i>Օգտագործված գրականության</i>	9

Նախաբան

Մարդն իր «հասկացության» բացահայտումը սկսում է իր և իրեն շրջապատող աշխարհի «արժևորումից»: Եվ խոսքը մարդու՝ «որպես տրվածի» բացահայտման մասին չէ, այլ «հոգեբանական իմացաբանության» մարդ միշտ անում կամ լինում է ինչ-որ բան: Բացահայտելով այդ հոգեբանական երևույթը՝ մարդ բացահայտում է իր «հասկացությունը»: Արժեքաբանությունը «գիտություն» է արժեքի մասին, որը ծառայում է մարդուն *իմանալ* աշխարհը իր համար: Արժևորել նշանակում է դիտել օբյեկտը որպես իմաստ: Ինքնության բացահայտմամբ, բացահայտում ենք նաև որոշակի «արժեք»¹...

Ազգային ինքնության մասին տեսությունները բազմազան են: Դրանք այս կամ այն կերպ սույն երևույթը ներառում են իր ուսումնասիրման առարկայում և փորձում են տալ պատասխաններ: Ինչևհետե, առերևույթ, հասարակությունը չի կարող զոյատևել առանց վերջինիս, առանց «ես»-ի, «նա»-ի և դրանց միջև հավերժ նմանություններ և տարբերություններ փնտրելու, առանց դիֆերենցիացիայի և ասսիմիլացիայի, առանց միասնության և

¹ Արժեքի հասկացությանը դեռ մանրամասնորեն կանդիդատանանք «Ինքնություն-արժեք» և մյուս գլուխներում:

հակադրության... Այսպես են առաջանում անհատները, խմբերը, ազգերը և այլն:

1.«Ինչու՞ է մեկը միշտ յուրահատուկ մյուսին (Արիստոտել, Մետաֆիզիկա)».
այս հարցը սույն մտորման իմաստն է (Wikipedia): Սակայն այդ իմաստը պարունակում է հենց ինքնությունը որպես ինքնություն ($A \equiv A$)²: «Ես ես եմ»:

Ազգային ինքնությունների համատեքստում, որպես արժեքային համակարգերի բաղկացուցիչ մաս, որպես «բացարձակ արժեք», ինքնությունը որպես $A \equiv A$ դադարում է լինել միակերպ, քանի որ անցնում է մեծ թվով սուբյեկտների արժեքային ընկալումների պրիզմայով, ինչի արդյունքում $A \equiv B \equiv C \equiv D$ և այսպես շարունակ: Ինքնություն՞, թե՞ fictio, նմանություն՞, թե՞ տարբերություն, թե՞ դրանցից ոչ մեկը... Կատարելով նման վերլուծություն և քննադատելով ինքնությունը որպես սուբյեկտիվ արժեք՝ փորձենք բացահայտել դրա բացարձակ արժեքի էությունը:

2.«Ի՞նչ է հայը». ևս մի հարց, որը նույնակերպ հարցերի հետ մեկտեղ (ի՞նչ է ռուսը, անգլիացին, վրացին, քուրդը, թուրքը և այլն) մտնում է ինքնության ակտուալ հարցերի մեջ:

Իմանալով ով եմ՝ կիմանամ ինքս ինձ...

Ինքնություն-արժեք

«Մեր կյանքի փորձը կազմավորվում է... օբյեկտիվորեն գոյություն ունեցող իրականությամբ, որը առաջինիս համար ծառայում է «չոր, անմշակ նյութ» և որտեղ իրականությունը և «արժեքը» քառսայնորեն փոխկապակցված են, և նրանց միջև չկա որևէ համակարգված փոխհարաբերություն: Մենք ընկալում ենք (ճանաչում) մարդկանց և իրերը, որոնք ունեն արժեք կամ չունեն այն: Եվ ավելին, նույնիսկ ինքներս մեզ հաշիվ չենք տալիս, որ մենք՝ ուսումնասիրման սուբյեկտներս, արժեքային չափանիշների աղբյուր ենք, և ոչ թե մարդիկ և առարկաներ՝ որպես այդ ուսումնասիրման օբյեկտներ: Մարդու դեմքը, լուսապսակի պես, ճառագում է վեհանձնությամբ: Հին կաղնու ճյուղերին նայելիս՝ զգում ենք ինչ-որ սուրբ թրթիռ: Մենք համոզված ենք, որ այն բույսը թունավոր է և նրանում տեսնում ենք բարոյական չարիք» (Spranger, 1925): Ասում ենք հայրենակից և զգում բարեկամության մի անծայրածիրություն: *Օտարը միշտ խորթ է, հեռու և անընկալելի*: «Չի հասկանա ձեր հոգին և խորթ, և օտար...» (Վահան Տերյան):

Բանականության առաջնային խնդիրը «ես»-ի առանձնացման անհրաժեշտությունն է իրականությունից, «ես»-ը հակադրել դրան և դրանով

2 A-ն նույնական է A-ին:

իսկ «արժեքը» անջատել իրականությունից (Радбрых, 2004): Իրականում, սակայն, չկա նույնիսկ և ոչ «ծախ» և ոչ էլ «աջ», այլ դրանք կազմում են «ես»-ի ընկալման տարբեր կողմերը: *«Ես»-ը չի անջատվում իրականությունից, այլ վերջինիս «անջատում, հեռացնում» է իրենից կամ դարձնում իր մասը որպես արժեք, որպես «լավ կամ վատ, որպես, չար կամ բարի, որպես բարեկամ կամ թշնամի»:*

Արժեքը այնքանով է արժեք, որքանով ծառայում է մարդուն: Այսինքն, այն ունի *թելեոլոգիական* բնույթ: Ինչ նպատակ դրվում է օբյեկտի մեջ, դրան հարիր արժեք էլ այն ձեռք է բերում, վերածվում այդ արժեքի: Ինքնության նպատակը «ես»-ի գնահատումն է, ինքնության բացարձակ արժեքը՝ «ես»-ը և դրա դրսևորումները: Գոյությունը ոչինչ է՝ անհոտ, անհամ, անգույն, անկերպ ոչինչ, առանց արժեքի: Բացարձակ արժեք է $A \equiv B \equiv C \equiv D$ ի դեմս հավատքի և ասոցիացման, որ դա հենց այդպես է, քանի որ «ես»-ի համար դա իմպերատիվ է: Այստեղ է, որ «ես»-ը առանձնացնում է արժեքը իրականությունից, $A \equiv A$ վերածում $A \equiv B \equiv C \equiv D \dots$ $A \equiv B \equiv C \equiv D$ բացարձակ ճշմարտություն է, քանի որ արժեք է սուբյեկտի համար³:

Ազգային ինքնություն

Նախապես մարդը համարում էր,
որ միայն իր ազգակիցներն
են մարդ, իսկ մյուսները՝ ոչ...⁴

Ինքնությունը մի երևույթ է, երբ անձն ինքն իրեն համարում է ինչ-որ արժեքի մաս, կողմնակից: Ազգային ինքնության պարագայում այդպիսի արժեքը հենց ազգն է: Սա ինքնեցման առանձնահատկություններից է: *Ինքնությունը նախատեսում է «մերոնց» և «նրանց» տարբերակում, որտեղ պարզ պատկերացմամբ «մերոնք» բարեկամներ են, իսկ «նրանք»՝ ազգային ինքնության մակարդակում՝ «թշնամիներ և հակառակորդներ»⁵: Դա ունի խոր*

3 Հաշվի առնենք, սակայն, որ սա սուբյեկտիվ արժեքներն են: $A \equiv B \equiv C \equiv D$ որպես արժեք պարադոքս է:

4 Ջալոյան, 2007

5 Անդրադառնանք այն խնդրին, որ մարդու համար «նրանց» նկատմամբ վերաբերմունքը կարող է դրսևորվել որպես «նրանք վատն են, քան մենք» կամ «մենք պարզապես լավն ենք»: Ինչևէ, սա միայն «նրանք»-ի արտացոլման տարբեր տեսակներ են: Սակայն այն, որ «նրանք»-ը հակադիրն է «մերոնք»-ի, արդեն իսկ «նրանք»-ի հանդեպ «բացասական» մոտեցում է: «Եթևոկենտրոնությունը (և ոչ միայն էթևո-) իր մեջ ներառում է սեփական էթևիկական խմբի առավելությունը մյուսների հանդեպ» (Ջալոյան, 2007):

արմատներ: Այսպես, անձի համար փոքր հասակում գոյություն ունի էնոցիոնալ կապ իր ծնողների հետ որտեղ վերջիններս ընկալվում են նրա կողմից որպես իր մասը. «the breast is part of me, I am the breast (Laplanche, Pontalis, 1973)»: Եթե մանկությունում մարդկանց «մասն» են կազմում ծնողները, ապա հետագայում՝ «մերոնք»: Ինչ վերաբերում է «նրանց», ապա տրամաբանությունը այստեղ ավելի պարզ է. այն ինչ չի մտնում «մերոնց» մեջ, ուրեմն պատկանում է «նրանց»: «Մերոնք» և «նրանք» սուբյեկտիվ արժեքներ են: *Մրանք կարծրատիպերի հիմքերն են*: Վերջիններիս հիմնավորումը և «արդարացումը» սեփական «ես»-ի համար կատարվում է արտաքին աշխարհի երևույթների, առարկաների միջոցով: Ինչևիցե, բոլոր արժեքները միասին ստեղծում են այն պատկերը, որին անձը դասում է իր ինքնությունը: ինչու... «Մենք»-ը դա «գեր-ես» է՝ ի գոյություն ասոցիացման: Դրան, in totale, ընդունված է անվանել ազգ: *Ազգը այս պարագայում հենց նույն ինքնությունն է, այսինքն «ես»-ի «բացարձակ արժեքը», «գոյության իմաստը*: «Բոլոր գոյերը ոչինչ են: Չեն ասում, թե դրանք փոքրարժեք են, կամ ինչ-որ բան են նշանակում: Դրանք բացարձակ ոչինչ են: Գոյությունը ոչինչ է: Ոչ մի էակ չունի սեփական գոյություն, քանզի դրանց գոյությունը կախված է Աստծու գոյությունից» (Eckhart, Predigten) ... «Ամենօրյա կենսական փորձը կոհերենտ չէ առանց կարևորության որևէ կենտրոնի, և այն տառապում է բնության և արժեքի միջև կոնտրաստից (Höfding, 1922)» Ստացվում է կա «մենք», այսինքն այն գոյություն է ձեռք բերել որպես օբյեկտիվ երևույթ: Ուրեմն պետք է նաև, որ այն ունենա որոշակի հատկանիշներ և առանձնահատկություններ:

Թերևս, ազգը մի այնպիսի երևույթ է և այքան ասպեկտներ ունի, որ դրան միասնական մոտեցում ցուցաբերել անկարող են անգամ գիտնականները:

Ֆրիդրիխ Մայնեքեն առաջարկում է նույնի երկու տարատեսակ՝ Kulturnation և Staatsnation: Իմաստը կայանում է նրանում, որ տարբերակում է դրվում ազգային ինքնության՝ որպես պետական ինքնության և էթնիկ, մշակութային ինքնության միջև: Այսպիսի բաժանումը, սակայն, որպես սուբյեկտի «մենք»-ը բնորոշող դասակարգում՝ «սուտ է». պատճառներին դեռ կանդրադառնանք: Այստեղ նախ վեր հանենք ինքնության նման դասակարգման մի քանի առանձնահատկություններ...

Սմիթը առանձնացնում է պետաազգային ինքնության բնորոշ որոշակի ատրիբուտներ, և այդպիսի ինքնությունը անվանում ինքնության արևմտյան մոդել (Smith, 1991): Դրանք են պատմական տարածք, իրավա-քաղաքական համայնք, անդամների իրավաքաղաքական հավասարություն, ընդհանուր քաղաքացիական մշակույթ և գաղափարախոսություն: Այնուհետև ավելացնում է նաև տնտեսությունը, որպես միասնականության գործոն: Նույն այդ Սմիթը տալիս է նաև էթնիկ ինքնության հատկանիշները. կոլեկտիվ անվանում, ծագումնաբանական առասպել, պատմական հիշողություններ, մշակույթ, յուրահատուկ «հայրենիքի» հետ ասոցիացիա, անդամների միջև

համերաշխություն⁶: Ինչպես տեսնում ենք, նշված հատկանիշները համընկնում են մարդկանց պատկերացումների հետ իրենց իսկ ինքնության մասին: Այժմ մեր խնդիրն է բացահայտել դրանց «թելեոլոգիական արժեքը»:

Ինքնություն ad abstractio

Տարածք: Հաճախ մեր ինքնությունը կապում ենք մի կտոր հողի հետ, որ շատ փոքր է, նույնիսկ «երբեմն էլ» այնքան փոքր, որ շատերս ապրում ենք այդ հողից դուրս⁷: Կամ էլ մի պատմական տարածք ենք վկայակոչում, սարեր, գետեր, դաշտեր, որոնց փաստորեն չենք տիրում և հազիվ էլ երբևիցե նորից տիրենք... և ինչպե՞ս կարող է արտասահմանում բնակվող և օտարերկրյա քաղաքացի իրեն հայ համարողը իրեն կապել մի «մեծ պատմական» կամ մի «ճատիկ ներկա» պետության հետ, որի քաղաքացին չի, որի լեզվին հազիվ թե տիրապետում է և *որի ներկան իրեն խորթ է թվում*: Դեռ վերջերս էր. Միացյալ Նահանգների բնակիչ (կամ ավելի ճիշտ՝ ժամանակին Հայաստանի Հանրապետության գինված ուժերում ծառայելուց խուսափած, փաստաթղթեր կեղծած և ԱՄՆ հեռացած ու այնտեղ բնակություն հաստատած և մի թերթ հիմնած) Ա. Բ. իր թերթը Հայաստանում տպելու համար երբ յոթ-ութ տարի հետո վերադարձավ, նրան դատապարտեցին ազատազրկման բանակից խուսափելու և փաստաթղթեր կեղծելու համար: Այդ ժամանակ Գլենդեյլյան «խիստ միասնական» հայկական համայնքի (կամ, որ ավելի ճիշտ է՝ Ամերիկայի քաղաքացի հայերի) հայկական ջիղը արթնացավ և նրանք ճիզ գործադրեցին ՀՀ իշխանություններին «համոզելու», որ թեև վերջինս ՀՀ քաղաքացի է, բայց Գլենդեյլի ամերիկահայ համայնքի համար՝ մի «պատվավոր» անդամ⁸: Ճիզն եղավ ապարդյուն ինչու՞... որովհետև մի պետության քաղաքացիները գործ չունեն այլ պետության քաղաքացու գործով այդ պետության սուվերենության գործերին միջամտելու... ինչքան էլ որ հայ լինեն...!!! Նույն կերպ էլ Հայաստանի Հանրապետությունը անգոր է այլ պետության քաղաքացիների հարցում... ինչքան էլ որ հայ լինեն...!!!

Շատ հայեր (փաստ է) հայ չեն քաղաքացիությամբ...

Միասնական իրավա-քաղաքական համայնք???

Մշակույթ: ՀՀ տարածքից դուրս ապրում են մոտ եռակի⁹ անգամ շատ <<հայեր>>, որոնք լինելով ծնված, մեծացած և (ինչը բնական է) սոցիալիզացված տարբեր հասարակություններում՝ կրում են տարբեր

6 Նույնը՝ էջ 21.

7 Կամ էլ այդ հողը «բնավ գոյություն» չունի:

8 City of Glendale, California, Report to City Council. December 5, 2006. Form CM-36

9 Եթե ոչ ավել:

«մշակույթների» կնիքը ինչպես աշխարհայացքի, վարքագծի, մտածելակերպի, այնպես էլ լեզվի, մաշկի գույնի, մարդաբանական առանձնահատկությունների, կրոնի և անգամ շահերի տեսանկյունից: Հաճախ էլ, անվանելով ամերիկահայ, ռուսահայ, ադրբեջանահայ, ֆրանսահայ, թուրքահայ, պարսկահայ և այլն, ասոցիացնում են ոչ թե վերջի «հայ»-ի, այլ սկզբի «ամերիկա-», «ռուսա-», «ադրբեջանա-» «ֆրանսա-», «թուրքա-» և այլնի հետ: Այլ խոսքերով ասած սա մի «սիմվոլիկ էթնոս» է (Gans 1979): «Նրանք կարող են ընտրել լինել հայ, հայ-ամերիկացի, ամերիկահայ, ամերիկացի, կամ ինչ որ այլ բան... (Bakalian, 1993)»: Այդքանը բավարար չի, և այդ նույն սփյուռքը բաժանում ենք «հնի» և «նորի», ինչը ավելի «խայտաբղետ» է դարձնում պատկերը: Հարկ է նկատել, որ *հայերը չեն համապատասխանում Kulturnation և Staatsnation կատեգորիաներից և ոչ մեկին*: Այսինքն, դրանք կիրառելի չեն մեզ համար: Ու անգամ այդ նույն Staatsnation-ի պարագայում «մենք» և «նրանք» են առանձնացվում՝ «երևանցի», «աբարանցի»¹⁰, «ղարաբաղցի», «լեննականցի» և այլն: Ինքնությունը ձեռք է բերում «աբսուրդի» հատկանիշներ:

Անդամների միջև համերաշխություն???

Արժեքներ: Սմիթն անվանում է սրանց ծագումնաբանական առասպել, պատմական հիշողություններ, յուրահատուկ «հայրենիքի» հետ ասոցիացիա. նման տեսանկյան հետ կարելի է չհամաձայնվել: Բանն այն է, որ դրանք, թեև էլ սուբյեկտիվ արժեքներ, սոցիալիզացման արդյունքներ, ինտերնալիզացված են որպես հենց *ինչ-որ առասպել, ասոցիացիա ինչ-որ աբստրակտ հայրենիքի հետ, «գաղափարայնացված» պատմություն* և այլն... այն դեպքում, որ թելեոլոգիական տեսանկյունից, այդ արժեքները արդեն «այն արժեքները չեն»:

Մյուս կողմից որպես ինքնության բնագիծ վկայակոչում ենք այնպիսի արժեքներ, որոնք արդեն փոփոխվել են, այլ երևույթ են, բայց ընդունվում են հնի «կերպարի» ներքո: Օրինակ՝ ասում ենք, թե ընտանիքը մեզ համար գերարժեք է... Քսանմեկերերորդ դարում սոցիալական խնդիրները բազմապատիկ անգամ շատ են, հայ հասարակությունում՝ դրանից էլ շատ: Սոցիալական խնդիրների բեռի ներքո ընտանիքը որպես արժեք ձգվում է, «դեֆորմացվում», փոփոխվում՝ հարմարվելով գոյության պայմաններին՝ վերածվում որակապես այլ երևույթի, ինչը, եթե վերաարժևորենք կամ վերածնակերպենք...!!!¹¹

¹⁰ Ապարանցի բառը «բ»-ով հատուկ է գրված՝ դրան իմաստային երանգ հաղորդելու համար:

¹¹ Այս տեսանկյունից արժեքին պետք է ցուցաբերել կոնստրուկտիվիստական մոտեցում, ինչը դժվար իրագործելի է, քանի որ ֆունկցիոնալ առումով վերջինիս էությունը փոփոխել է: Այս պարագայում այն որակապես նոր «արժեք է»:

Ինքնություն ad absurdum

Ամեն ինչ ունի իր հակադրությունը,
բացի Աստուծոց...
(պարսիկ մտածող)

Ինչպես արդեն նշվել է, ինքնությունը պայմանավորում է «մենք» և «նրանք»: «Մենք»-ը ինքնությունն է, իսկ «նրանք»-ը, ըստ երևույթին, այդ ինքնության հակառակորդը: Այսպիսով, հայ ինքնության հակառակորդը մինչ օրս շարունակում է մնալ (օրինակ) «թուրքը»: Եթե համարձակվենք ասել, որ *թուրքը հայ ինքնության մաս է կազմում*, ապա անմիջապես կմեղադրվենք աբսուրդի (ինչը բնական է), խեղաթյուրման! անմտության!! Եթե ոչ տհասության!!! մեջ, կքննադատվենք այնպիսի հզոր փաստերի միջոցով, ինչպիսիք են հայոց ցեղասպանությունը, «արնոտ յաթաղանով թշնամին, արնախում մարդակերը և հղի կնոջը դաժանորեն սրախողխող անող գազանը», և ինչու չէ՝ կհալածվենք նման «պիղծ մտքեր» արտահայտելու համար...

Բերենք մի պարզ և տրամաբանական վերլուծություն: «Հայ» ասածը դա «մենք»-ն է, ուրեմն պետք է որ ամերիկահայն էլ լինի հայ, ռուսահայն էլ, թուրքահայն էլ: Մյուս կողմից, այդ «թուրքահայի» մեջ կան այն «պիղծն ու զզվելին», որին այդպիսի մեծ ջանքով հակադրում ենք մեզ¹²: Ուրեմն ինչպե՞ս կարող են գոյատևել երկու «թշնամիներ մի հասկացությունում»: Ահա մի պարադոքս: Մի՞թե մի աբսուրդ էլ սա չի: Կամ մի՞թե մեր ինքնությունը բնութագրող հասկացությունները զուրկ են իմաստից և արժեքից: Իսկ եթե ընդունենք, որ թուրքահայը, ոչ այլ ինչ է քան թուրք, ապա նույնն է ինչ ցեղասպանություն անել, նույնն է, ինչ ջնջել և վերացնել նույնպիսի մի հայի զավակների, ինչպիսին էլ որ մյուս իրենց հայ համարողներն են: Տեղասպանությունը սպանո՞չ զուտ, այլ ինքնության սպանություն...

Ուրեմն ի՞նչ է հայը...

Վերաարժեքավորում

Արժեքի իմաստը նրա գործառույթն է, նորից որպես թելեոլոգիական երևույթ: Այսինքն, հայ ինքնության բնորոշումը պետք է բխի նրանից, թե ինչ գործառույթներ է այն կատարում: Ինքնության գլխավոր ֆունկցիան «մերոնց»

¹² Նշենք, որ ո՛չ թուրքահայերի, ո՛չ էլ անգամ թուրքերի հանդեպ որևէ բան չունեն... Այստեղ զուտ ցույց է տրվում նեգատիվ կարծրատիպ:

և «նրանց» տարբերակումն է¹³: Այսինքն, «ես»-ի ինքնորոշումը: Ասել է, թե դրանք իրարից տարբերվում են վարքով (Penner)¹⁴: Մարդ ճանաչողությունը հիմնում է վարքի վրա. թե ինչպես է վարվում ինքը և ինչպես մյուսները: Ցանկացած ճանաչողություն, ինքնաչանաչում, այսինքն էլ ինքնեցում, հիմնված է ներքին սովորույթի վրա՝ պայմանավորված և՛ ներքին, և՛ արտաքին պատճառներով (զգացմունքներ և սոցիալիզացիա), հիմնված այնպիսի չափանիշների վրա, համաձայն որոնց՝ մեկը վարվում է հենց այսպես, այլ ոչ այլպես: Կռահենք, որ հայն էլ պետք է որ վարվի հայավարի: Այսինքն, A≡A: Պատասխանելով այս հարցին՝ կհիմնավորենք մեր ինքնությունը: Վարքագիծը, սակայն, մարմնաշարժում չէ, այլ սոցիալական դրսևորում:

Որեմն, հայի վարքագիծը հենց հայ ճանաչվելն է: Հայ է նա, ով համարում է իրեն հայ, բարձրաձայն և հրապարակավ արտահայտվում է իր հայ լինելու մասին և դրանով իսկ թույլ է տալիս ուրիշներին իրեն հայ համարել (Հրանտ Դինք):

Ահա և այն, ինչ անվանում են pure Armenian identity (*մաքուր* հայություն): Սա է A≡A էությունը, և A≡A միայն նման շրջանակներում: Այս պարագայում, ինչքան էլ A-ն B-ն C-ն և D-ն լինեն միանգամայնորեն տարբեր, դրանք միևնույն A≡A արժեքի մեջ են մտնում և միայն այս պարագայում A≡B≡C≡D արժեք է: Այս տեսանկյունից հարկ է անդրադառնալ այն հիմնարար խնդրին, «թե որքանով հայ են սփյուռքահայերը, կամ թե նրանցից ով է հայ, իսկ ով՝ ոչ: Միանշանակորեն, սա այնպիսի մի խնդիր է, որից կախված է այն անձնավորության հետ կապը, ով, լինելով միանգամայն իր «արմատներից հեռու» (բոլոր իմաստներով), սակայն կապ զգալով դեպի դրանք, իրեն ուզում է անվանել հայ: Հարկ է նշել, որ այս հիմնախնդիրը առկա ժամանակներս հատկապես բանավեճերի տեղիք է տալիս՝ արժարժեղով երևույթի ֆորմալիզացման անհրաժեշտությունը: Ինչպես արդեն ասվել է վերը, սակայն, ո՛չ Kulturnation-ը և ո՛չ էլ Staatsnation-ը՝ որպես անայլընտրանք տարբերակներ, պիտանի չեն հարցի լուծման համար: Հայ ինքնությունը հիմնավորելով էթնիկ տեսանկյունից՝ կշախշախենք հայոց պետականության քաղաքական սահմանները, քանի որ այն ստիպված կլինի ըմբռնել մի համաշխարհային բազմակերպ և բազմաբովանդակ «հայ հասարակություն»: Հայ ինքնությունը հիմնավորել որպես պետական և քաղաքացիական ինքնություն՝ նշանակում է ֆորմալիզացնել սփյուռքի մահը, չճանաչել այն, վերջ դնել հայկական սփյուռքին: Սակայն մի բան ակնհայտ պարզ է. հայոց պետականության և հայ սփյուռքի միջև կապի «ձևավորման» գործում չի կարող հիմք դրվել ո՛չ առաջինը, ո՛չ էլ երկրորդը...

13 Այդ մասին արդեն վերը ցույց են տրվել մի շարք վերլուծություններ:

14 Հիմնվենք հոգեբան Դերիլ Բեմի տեսության վրա (1967): St'u Lois A. Penner. Social Psychology: Concepts and Applications. West Publishing Company. USA. էջ 169.

Օգտագործված գրականություն

1. Արիստոտել, Մետաֆիզիկա, գիրք 7, մաս 17
2. Վահան Տերյան. Բանաստեղծություններ: Լիակատար ժողովածու. Մի խառնեք մեզ ձեր վայրի արջի ցեղերին. «Սովետական գրող» հրատարակչություն. Երևան, 1985.
3. Վարդան Զալոյան. Արդիականության մասին: Հոդվածների ժողովածու. Քաղաքացիական հասարակության ինստիտուտ. Երևան, 2007.
4. Law of identity. <http://en.wikipedia.org/wiki/Law_of_identity>
5. Ed. Spranger. Lebensformen, 5 Aufl., 1925, S.37.
6. Laplanche, J. and Pontalis, J.-B. (1973). The Language of Psychoanalysis. The Hogarth Press.
7. Eckhart, Predigten, № 40, էջ 136, 23.
8. Dr. Harold Höffding. A Brief History of Modern Philosophy. The Macmillan Company, New York, 1922. էջ 304.
9. Anthony D. Smith. National Identity. London, England. Penguin Books. 1991. էջ 11.
10. Anny Bakalian, American-Armenians: from being to feeling Armenian. Transaction Publishers, New Brunswick, NJ 1993. էջ 7.
11. City of Glendale, California, Report to City Council. December 5, 2006. Form CM-36
12. Густав Радбрух. Философия права. «Международные отношения», Москва, 2004. §1, Действительность и ценность. էջ 11.